

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Проведено аналіз впливу глобалізаційних процесів на вітчизняну банківську систему; здійснено оцінку конкурентоспроможності національних банків порівняно з іноземними в умовах інтеграції України у світову фінансову систему

Постановка проблеми. Розвиток світової економіки в сучасних умовах характеризується процесами економічної інтеграції та глобалізації, які зумовлюють поєднання міжнародних зв'язків у фінансовому просторі. Проте наряду з позитивними тенденціями глобальних процесів, які сприяють ефективному функціонуванню світової економіки, спостерігаються і негативні явища щодо підвищення взаємозалежності фінансових систем і посилення нестабільності міжнародного фінансового ринку. Не є винятком і вітчизняна фінансова система. На сьогодні гостро постає необхідність ґрунтовного дослідження впливу глобалізації на вітчизняну банківську систему з метою попередження фінансових криз та забезпечення її сталого та ефективного розвитку.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Об'єктивне висвітлення будь-якої проблеми неможливе без вивчення напрацювань попередніх дослідників. Не є винятком і проблема впливу глобалізаційних процесів на національні фінансові ринки, якій як у вітчизняній, так і у зарубіжній літературі присвячено чимало праць. Зокрема, проблемам глобалізації, місцю та ролі банків у її реалізації присвячені праці вітчизняних: О. Брегеда, С. Бровков, В. Бойко, А. Вересюк, Н. Версаль, А. Гончарук, І. Гуцал, Б. Гунський, І. Д'яконова, А. Єфімов, О. Іваницька, Г. Карпенко, І. Красюк, З. Луцишин, С. Осаволук, Ю. Пахомов, Л. Руденко, І. Шатковська, Б. Шевчик, Ю. Якуша, і зарубіжних авторів: Норман Дейвіс, Ханс-Ульріх Деринг, Дж.Ф. Маршал, Мукерджи, Жозет Перар, Джорж Сорос, Рубенс Рипутро, Вільгельм Ханкель та ін.

Метою дослідження є аналіз впливу інтеграційних та глобалізаційних процесів на банківську систему України, визначення шляхів мінімізації їх негативних проявів з метою забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку вітчизняного банківського сектору; оцінка конкурентоспроможності національних банків у порівнянні з іноземними у світовому фінансовому просторі.

Викладення основного матеріалу. Процеси глобалізації розпочалися з інтернаціоналізації виробництва та реалізації продукції в межах "стратегії тріади" Європи, Америки, Азії у 60-х р. ХХ ст. Це викликало необхідність пошуку джерел фінансування та інструментів їх мобілізації, що в свою чергу дало поштовх бурхливому розвитку банківської системи. На сьогодні за рівнем глобалізації фінансова галузь випереджає всі галузі регіональної економіки. Як влучно зауважив І.С. Гуцал [2] завдяки сучасним інформаційним технологіям, які є передумовою й чинником появи сучасних фінансових продуктів і глобального ринку, виникає банківський бізнес, що не має реальних кордонів.

Процеси фінансової глобалізації супроводжуються підвищенням рівня нестабільності та ризиковості, які проявляються у зростанні кількості міжнародних фінансових криз, збільшенні їх впливу на економіку окремих держав та кризових явищ у банківській діяльності. Проте, не слід забувати, що ризики можуть бути спричинені не лише об'єктивними (підвищенням рівня фінансової нестабільності, конкурентним середовищем,

політичною ситуацією в країні), але й суб'єктивними факторами (кваліфікацією керівництва, контролем і організацією діяльності банків).

Ризик фінансової нестабільності може бути суттєво знижений у результаті раціональної макроекономічної політики, тісного міжнародного співробітництва, подальшого вдосконалення архітектури світової фінансової системи та ефективного налагодження банками системи ризик-менеджменту на основі новітніх інформаційних технологій, що сприятиме запровадженню у вітчизняну банківську практику сучасних методів управління ризиками.

На сьогодні важливою є розробка стратегії розвитку та постановка пріоритетних цілей, досягнення яких забезпечить входження банківської системи України у світову фінансову співдружність.

Слід зауважити, що більшість зарубіжних та вітчизняних банкірів однією із своїх пріоритетних цілей вважають зростання: активів, статутного капіталу, масштабу операцій, частки ринку. За даними дослідження Competitiveness Survey, яке АВА (American Bankers Association) провела у 2001 році, 91 % банківських менеджерів переконані, що нарощування оборотів дає шанс досягнути економії на масштабах, а 68 % вважають, що збільшення в розмірах гарантує конкурентні переваги. Втім професор з менеджменту Гарвардського університету Майкл Портер ще в 70-х роках минулого століття стверджував: “Ставати більшим – це не стратегія” [8, с. 114]. Зростання має на меті чіткі стратегічні цілі – розвиток нового прибуткового напрямку бізнесу, експансію на перспективний ринок, залучення компетентних спеціалістів для виконання конкретних операцій, дружнє злиття з фінансово-кредитним інститутом схожого профілю за умови досягнення економії на масштабах. Результатом має бути отримання реального виграшу – здобуття недорогих ресурсів, підвищення прибутковості, ефективності, конкурентні переваги тощо [6].

В Україні стратегічною метою державної політики в банківській сфері на сучасному

етапі є забезпечення системної стабільності та інтеграції вітчизняної банківської системи у світове фінансове співтовариство. Для забезпечення цієї мети необхідно підвищити капіталізацію банків, пожвавити інвестиційні процеси, а також сприяти розбудові небанківських інститутів, які можна було б використати для нарощення та оновлення виробничого потенціалу.

Таким чином, однією з стратегічних цілей вітчизняного банківського сектору є підвищення капіталізації банків. На даний час для світової банківської сфери характерне укрупнення капіталу банків з метою забезпечення його стабільності та універсалізації. Поряд із процесами концентрації капіталу відповідно відбувається скорочення кількості банків. У США з 1985 по 1995 роки загальна кількість банків скоротилася на 18 %. Аналогічні ситуації спостерігаються в Європі. Тільки за першу половину 1990-х років у Швейцарії кількість банків зменшилася на 24 %, у Франції – на 22 %, у Німеччині – на 20 %, в Іспанії – на 15 % [12].

Такі тенденції, з одного боку, створюють загрозу конкуренції для вітчизняних банків, а з іншого вказують на шляхи її розвитку для забезпечення своїх конкурентних засад на внутрішньому ринку та інтеграцію у світові глобальні процеси. Так, в Україні також починає прослідковуватися тенденція до зменшення кількості банків, зокрема, в період з 1997 по 2008 роки кількість банків за реєстром зменшилася на 13 %¹, що є досить позитивною тенденцією, оскільки передбачає злиття та приєднання неконкурентоспроможних банків та укрупнення банківського капіталу, що сприятиме більшій фінансовій стійкості і надійності банківської системи.

На жаль, недостатній рівень капіталізації вітчизняних банків унеможливує конкурентоспроможність українських банків на міжнародному ринку. В Україні фінансові ресурси розпоршені серед великої кількості

¹ Кількість банків за реєстром: 1997р. – 227, 1998р. – 214р., 1999р – 203, 2000 р – 195, 2001 р – 189, 2002 р – 182, 2003р. – 179, 2004 – 181, 2005 – 186, 2006 – 193, 2007 – 198 банків.

дрібних банків. Зокрема, у вітчизняній банківській системі 11 % банків володіють активами, що перевищують 10 млрд. грн., 6 % – понад 5 млрд. грн., 26 % – понад 1 млрд. грн. і найбільшу частку (57 %) становлять банки, що мають активи, вартістю менше 1 млрд. грн.

Оцінка капіталізації банківського сектору країн Східної та Центральної Європи за сумою чистих активів яскраво відображає експансію іноземного банківського капіталу. Найвищою іноземна присутність у банківських активах є в Чеській республіці (96 %), Словаччині (96 %), Естонії (97 %), Литві (96 %), Угорщині (83 %). Найменша частка активів банківського сектора, які належать іноземним банкам у Словенії – 36 % [5, с. 110]. В Україні питома вага іноземних банків у загальних банківських активах не сягає й 10 %.

Основними методами проникнення іноземного капіталу в банківський сектор країн є: створення філії чи дочірньої структури; придбання діючого місцевого банку в рамках приватизації або внаслідок банкрутства; портфельні інвестиції в діючий місцевий банк і поступове підвищення акціонерної участі аж до повного контролю; злиття чи поглинання іншого іноземного банку, що володіє філією чи дочірньою структурою в даній країні. В Україні за 2004-2006 рр. в результаті купівлі-продажу іноземні банки отримали контроль над рядом вітчизняних (табл. 1). Станом на 01.01.2008 р. кількість банків з іноземним капіталом становить 47, у тому числі 17 банків зі 100 % іноземним капіталом.

Таблиця 1. Придбання українських банків іноземними у 2004-2006 роках [5, с. 110]

Назва банку	Назва покупця	Країна покупця	Вартість угоди (млн. дол. США)	Відсоток акцій	Дата угоди
АКБ "Ажіо"	SEB Group	Швеція	27,5	98	17.12.2004
НРБ – Україна	ОАО "Сбербанк"	Росія	100	100	12.01.2006
АППБ "Аваль"	Raiffeisen International	Австрія	1028	93,5	20.10.2005
АКБ "Мрія"	Внешторгбанк	Росія	70	98	31.01.2006
АКБ "Форум"	Bank of New York	США	20	7,81	21.10.2005
АКБ "Ва-банк"	ТВІН Finl Service	Голландія	8,75	9,55	01.11.2005
АКІБ "Укрсиб-Банк"	BNP Paribas	Франція	325	51	01.12.2005
Середня по групі			225,6	65,41	

На сучасному етапі розвитку вітчизняної банківської системи спостерігається стала тенденція до зростання кількості іноземних

банків і частки іноземного капіталу в сукупному статутному капіталі банків України (рис. 1, 2).

Рис. 1. Динаміка зміни частки банків з іноземним капіталом

Іноземні банки є більш конкурентними та володіють статутним капіталом, який в декілька разів перевищує сукупний статутний капітал діючих банків в Україні. Наприклад, розмір статутного капіталу найбільшого

банку світу² Bank of America Corp (США) становить 91065 млн. доларів, і перевищує статутний капітал діючих банків в Україні, який дорівнює 8489,70 млн. доларів, більше ніж у 10 разів.

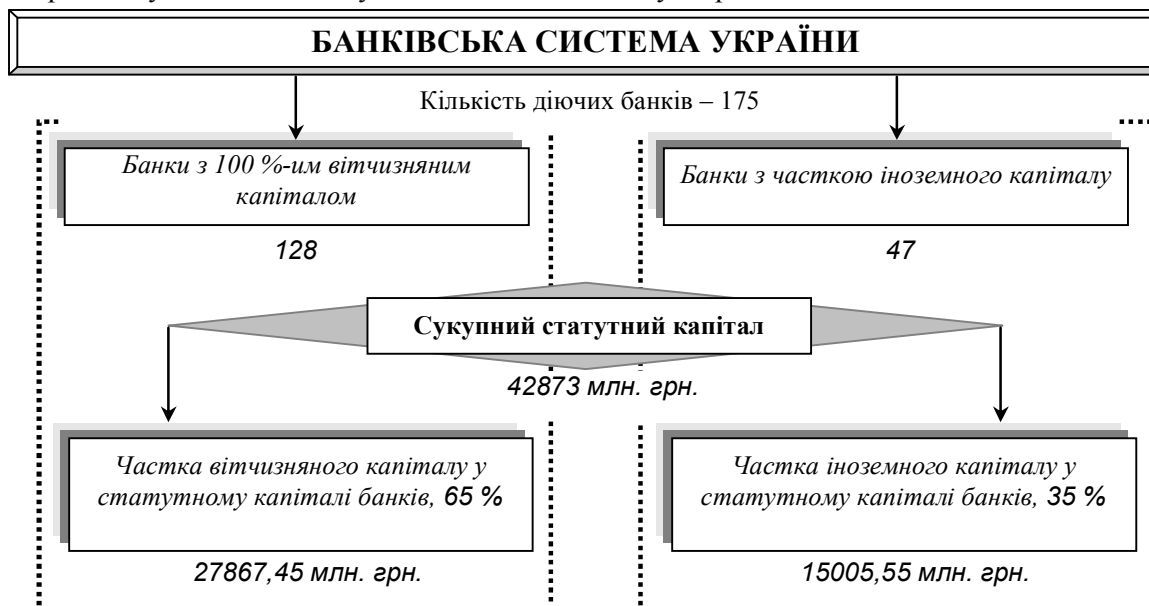

Рис. 2. Структура статутного капіталу банків України станом на 01.01.2008 р. [7, с. 25]

В багатьох випадках цілі діяльності банківських систем, що перебувають в іноземній власності, дуже важко узгодити з загальнодержавними цілями. Такі банки не є чутливими ні до інструментів монетарної політики, ні, тим більше, до інших загальнодержавних заходів, що може становити загрозу фінансовій безпеці держави.

Це засвідчує необхідність проведення виваженої державної політики щодо лібералізації доступу на український фінансовий ринок. Нерегульований доступ іноземного банківського капіталу може призвести до зниження конкуренції та капіталізації національних банків, зменшення ефективності банківського нагляду, що може викликати негативні наслідки як для економіки країни в цілому, так і для фінансово ринку, зокрема.

Одним із перспективних напрямів капіталізації для малих банків є їх реорганізація. За влучним висловом І.Б. Шатковської [10, с. 143] не можна назвати реальною концентрацією капіталу процес (який спостерігається в Україні) концентрації банківського капіталу шляхом поглинання

малих нестабільних банків великими або виділення збиткових філій із великих нестабільних банків. Така реорганізація призводить до вимивання регіональних банків, які перетворюються на філії великих банків. Реальним, економічно виправданим і соціально стабільним було б створення міжбанківських об'єднань, передбачених законом "Про банки і банківську діяльність".

Отже, зростання капіталізації банків є необхідною умовою розвитку й зміцнення банківської системи та її інтеграції у світову банківську систему.

Ще однією з стратегічних цілей вітчизняного банківського сектору є підвищення його інвестиційної активності. На даний час, для інвестиційної діяльності вітчизняних комерційних банків характерні деструктивні тенденції. Так, показники обсягу вкладень банків у цінні папери знаходяться на низькому рівні (див. рис. 3), що свідчить про переорієнтацію банків на основні активні операції.

² За даними Міжнародного валютного фонду відповідно до рівня статутного капіталу [3, с. 28].

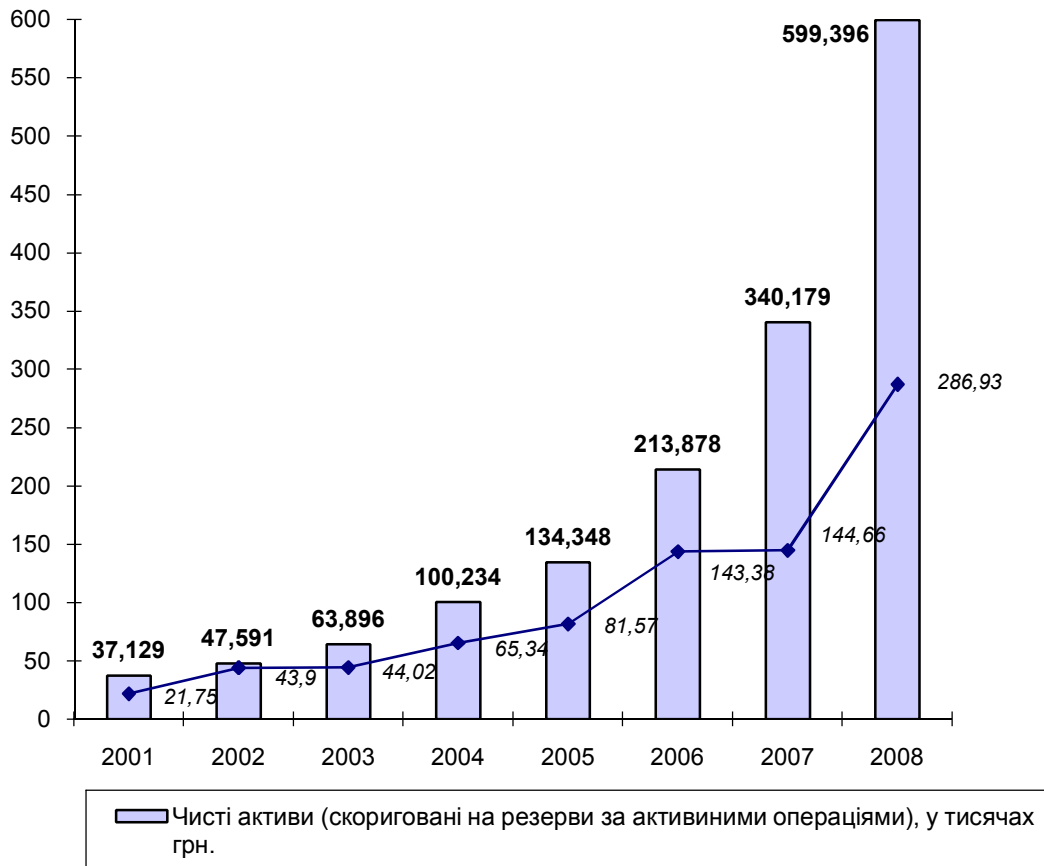

Рис. 3. Відображення частки вкладів банків в цінні папери по відношенню до чистих активів банків в Україні в період з 2001-2008 рр. [7, с. 25]

За даними рис. 3 частка вкладу банків у цінні папери по відношенню до загальних активів банків в Україні відповідно становила: 2001р. – 5,86 %; 2002р. – 9,22 %; 2003р. – 6,89 %; 2004р. – 6,52 %; 2005р. – 6,07 %; 2006р. – 6,70 %; 2007р. – 4,25 %; 2008 – 4,79 %. Не зважаючи на зростання вкладів у цінні папери у 2008 р. у порівнянні з 2001 р. на 26,518 тис. грн., тобто більше ніж у 10 разів, частка таких вкладів по відношенню до чистих активів суттєво не змінилася і залишається на низькому рівні.

Обґрунтоване оптимальне розміщення фінансових ресурсів під час здійснення інвестиційних операцій є одним з

найважливіших принципів забезпечення фінансової стабільності, платності та ліквідності банку.

В останні роки інвестиційна активність банків зростає. З'являється дедалі більше нових емітентів акцій та облігацій, збільшується частка їх випуску (табл. 2). Проте не зважаючи, що облігації є інструментами з фіксованою дохідністю і вигідною альтернативою депозитам, які мало чутливі до політичних катаклізмів, операції з ними проводять поки що лише великі банки.

Таблиця 2. Обсяги зареєстрованих комісією випусків облігацій за видами емітентів у 2000-2006 рр., млн. грн.³

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Всі емітенти	69,89	694,32	4274,62	4241,86	4106,59	12748,28	22070,8
Банки	5	73,44	87,38	329,16	217,93	2564,726	4994
Частка банків, %	7,15	10,58	2,04	7,76	5,31	20,12	22,63

³ Джерело: Річні звіти НБУ за 2000-2006 рр.

Деструктивні тенденції інвестиційної діяльності банків спричинені негативним інвестиційним кліматом, нестабільністю економіки, політичної ситуації та соціально-економічного клімату в країні, недосконалість законодавчої бази. Так, за оцінкою Світового економічного форуму, у 2001 році за рівнем конкурентоспроможності національної економіки Україна посідала 69-е місце серед 75 досліджуваних країн. Нижчий рівень конкурентоспроможності мали лише економіки таких країн, як Гондурас, Бангладеш, Парагвай, Нікарагуа, Нігерія та Зімбабве [9]. Не найкращі часи переживає й промисловий сектор, інвестування якого є одним з найважливіших моментів в інвестиційній політиці. Зокрема, 48 % промислових підприємств України є збитковими, у тому числі 10 % серед них – непрацюючі.

Завдяки формуванню розвинутої та достатньо гнучкої банківської системи, побудови правильної і логічної системи нормативів, які регулюють діяльність банків можна створити необхідні умови для розвитку процесів інтеграції банківського та промислового капіталів. Проте, ці заходи лише відкривають перспективи участі банківського капіталу в інвестиційних процесах. Для реального фінансування

інвестицій потрібна мотиваційна основа як для банків, так і для боржників, тобто виробнича необхідність, фінансова можливість та економічна доцільність суб'єктів даних відносин [2].

Для нарощування виробництва, крім банківського капіталу у розвинутих країнах світу широко використовується і капітал небанківських інститутів. Із розвитком ринкових умов в Україні спостерігається пожвавлення діяльності небанківських фінансових інститутів, які приймають все більш активну участь на ринку позикових капіталів.

Спостерігається зростання кількості вітчизняних небанківських фінансових установ та збільшення обсягів послуг, які надаються ними відповідно до законодавства (рис. 4). Зростанню впливу небанківських інститутів в Україні сприяють три основні передумови: зростання доходів населення, пожвавлення розвитку ринку цінних паперів, надання цими установами спеціальних послуг, які не можуть надавати вітчизняні банки. Зауважимо, що ряд спеціалізованих небанківських установ (страхові компанії, пенсійні фонди) на відміну від банків можуть здійснювати довгострокові інвестиції, оскільки акумулюють грошові заощадження на довготривалі терміни.

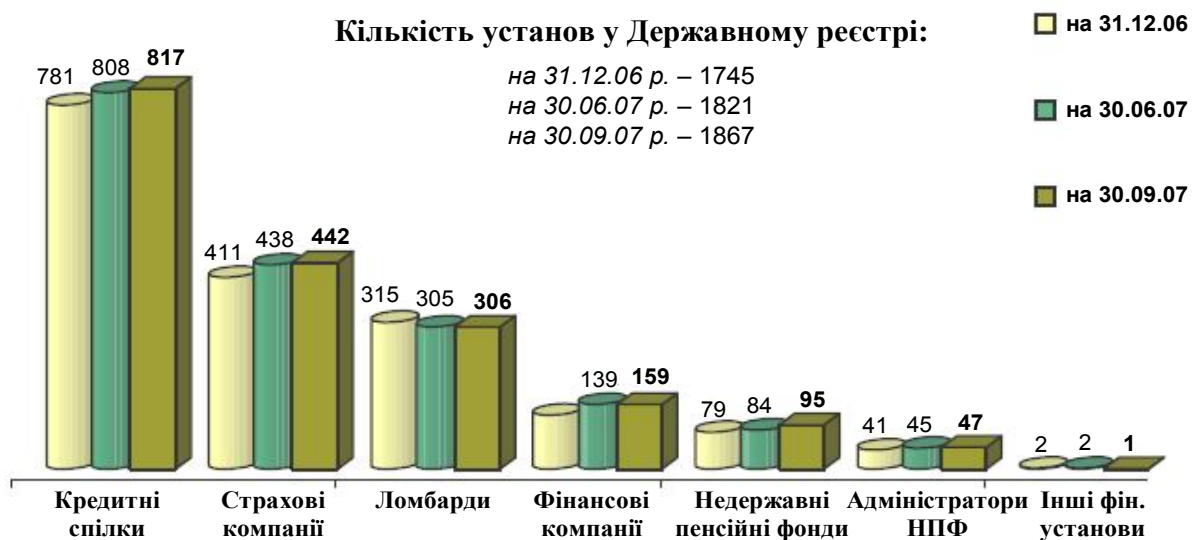

Рис. 4. Динаміка кількості зареєстрованих небанківських фінансових установ⁴

⁴ Джерело: http://finmarket_6m2007.

Слід відмітити, що разом із кількісними показниками, зростають і якісні показники діяльності небанківських фінансових установ (рис. 5). Так, якщо за результатами 2006 року загальний обсяг активів небанківських фінансових установ становив 32,7 млрд. грн.,

то на кінець I півріччя 2007 року – 37,2 млрд. грн. (приріст 13,4 %). Випереджаючими темпами продовжують нарощувати активи недержавні пенсійні фонди (приріст 46%), фінансові компанії (приріст 31 %) та кредитні спілки (приріст 22 %).

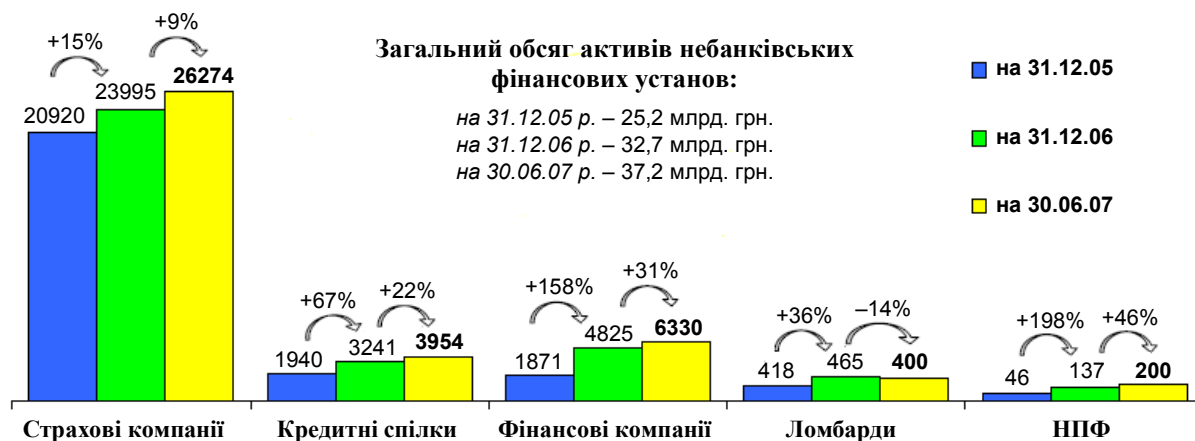

Рис. 5. Динаміка обсягів активів небанківських фінансових установ, млн. грн.

За результатами I півріччя 2007 року, порівняно з початком року доля активів небанківських фінансових установ у активах фінансового сектору зростає до 9,9 %. Разом з тим, небанківський фінансовий сектор у цілому ще значно відстає від банківського як за загальним обсягом активів, так і за темпами їх росту: якщо за 6 місяців 2007 року активи банків зросли на 34,1 %, то активи небанківських фінансових установ – лише на 13,4 %.

Слід відмітити, що із розвитком фінансової системи України на ряду з структурним удосконаленням банківського сектору характерний стрімкий розвиток парабанківських інститутів. Спостерігається тенденція до зростання конкуренції між банками та небанківськими фінансовими інститутами як в акумуляції грошових коштів, так і в сфері активних операцій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Прагнення України до тісного співробітництва з країнами Євросоюзу та її вступ до Світової організації торгівлі загострює питання інтеграції національного фінансового ринку до світового. При входженні України у світове фінансове співтовариство слід врахувати:

– глобалізаційні та інтеграційні процеси фінансового ринку на ряду з позитивними тенденціями характеризуються зростанням ризику фінансової нестабільності, який може бути суттєво знижений у результаті раціональної макроекономічної політики, тісного міжнародного співробітництва, подальшого вдосконалення архітектури світової фінансової системи та ефективного налагодження банками системи ризик-менеджменту на основі новітніх інформаційних технологій;

– основою інтеграції вітчизняної банківської системи є капіталізація банків, що є запорукою фінансової стійкості та надійності їх функціонування. Одним із перспективних напрямів укрупнення банківського капіталу є створення міжбанківських об'єднань, що сприятиме удосконаленню інституційної архітектури банківської системи України;

– для забезпечення системної стабільності банківської системи України та конкурентоспроможності вітчизняних банків необхідно розробити чітку стратегію щодо іноземних банків. Нерегульований доступ іноземного банківського капіталу може

привести до витіснення національних банків із внутрішнього ринку потужнішими іноземними конкурентами;

– інтеграція вітчизняної банківської системи у світове фінансове співтовариство потребує подолання деструктивних тенденцій інвестиційної діяльності банків та поживлення інвестиційного процесу через вирішення проблем, пов'язаних з удосконаленням законодавчої бази, формуванням сприятливого інвестиційного клімату, подоланням нестабільності економіки, політичної кризи та соціально-економічної ситуації в країні. Одним із шляхів поживлення інвестиційної діяльності банків України є зменшення податкового тиску на них, зокрема, звільнення на кілька років від оподаткування прибутки банків від інвестиційної діяльності;

– для органічного включення до світового фінансового співтовариства Україна повинна мати розвинену систему не лише банківських установ, але й парабанківських інститутів. Вітчизняна парабанківська система є недостатньо розвинутою, проте спостерігається тенденція до кількісного та якісного зростання небанківських фінансових установ та збільшення обсягів послуг, які ними надаються.

Список використаної літератури:

1. Васильченко З.М. Структурні диспропорції у розвитку банківської системи України // *Фінанси України*. – № 9. – 2005. – С. 140-150.
2. Гуцал І.С. Глобалізація та шляхи розвитку вітчизняної банківської системи // *Світ фінансів*. Випуск 1. – 2004. – С. 90-96.
3. Д'яконова І. Пошук стратегії розвитку банківської системи України в умовах глобалізації фінансових ринків // *Вісник НБУ*. – 2007. – № 2. – С. 26-31.
4. Деринг Ханс-Ульрих. Универсальный банк – банк будущего. Финансовая стратегия на рубеже века: Пер. с нем. – М: Метод, отношения, 1999. – 384 с.
5. Капіталізація економіки: проблеми і перспективи (матеріали семінару) // *Економічна теорія*. – 2006. – № 2. – С. 91-112.
6. Карпенко Г.В. Кредитна діяльність вітчизняних банків та можливості їх інтеграції до світової фінансової системи // *Фінанси України*. – 2007. – № 2. – С. 89-96.
7. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2008 р. // *Вісник НБУ* 2008. – №2. – С. 25.
8. Портер М. Международная конкуренция / Пер. с англ., под. ред. В.Д. Щетинина. – М.: Международные отношения. – 1993.
9. Старовойт К.І. Визначення сутності інвестиційної діяльності комерційних банків. // *Фінанси України*. – № 9. – 2005. – С. 151-158.
10. Шатковська І.Б. Шляхи становлення банківської системи України. // *Регіональна економіка*. – 2003. – № 2. – С. 143.
11. Якуша Ю. Історичний контекст та теоретичне осмислення економічної глобалізації. // *Банківська справа*. – 2002. – № 3. – С. 3-15.
12. Top 1000 World Banks 07 Published. – 02 July, 2007 / http://www.thebanker.com/news/fullstory.php/aid/5050/top_1000_world_banks_07.html.
13. World Economic and Financial Surveys Global Financial Stability Report. Market Development and Issues April 2007 // <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2007/01/index.htm>.

СУПРУНОВА Ірина Валеріївна – аспірант кафедри бухгалтерського обліку і контролю Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

- проблеми оцінки в бухгалтерському обліку;
- теорія бухгалтерського обліку